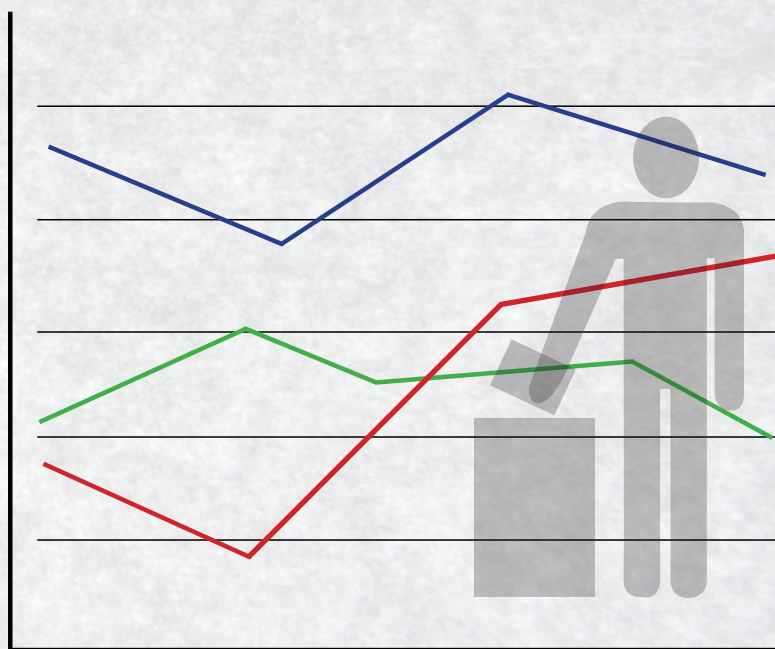

Agnieszka Turska-Kawa

Determinanty chwiejności wyborczej

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO
KATOWICE 2015

Determinanty chwiejskości wyborczej

NR 3276

Agnieszka Turska-Kawa

Determinanty chwiejności wyborczej

Redaktor serii: Nauki Polityczne
Mariusz Kolczyński

Recenzent
Andrzej Antoszewski

Redakcja Gabriela Marszolek
Korekta Marzena Marczyk
Łamanie Edward Wilk

Copyright © 2015 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-392-2
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-393-9
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 20,5 Ark. wyd. 26,5
Papier offset. kl. III, 90 g   Cena 46 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wstęp	7
1. Chwiejność wyborcza w ujęciu teoretycznym	21
1.1. Zagadnienia definicyjne	30
1.2. Pomiar chwiejności wyborczej	37
1.3. Chwiejność wyborcza a poziom konsolidacji demokracji	43
1.4. Konsekwencje chwiejności wyborczej	47
1.5. Trudności związane z pomiarem chwiejności wyborczej i jego interpretacją	51
2. Systemowe uwarunkowania chwiejności wyborczej	59
2.1. Reżim polityczny	60
2.2. System wyborczy	66
2.3. Głosowanie przymusowe	74
2.4. Zachęty do głosowania	82
2.5. Format systemu partyjnego	85
2.6. Nowe partie w systemie	88
2.7. Polaryzacja polityczna	100
2.8. Chwiejność wymuszona	102
2.9. Manipulacje wyborcze	107
3. Społeczne uwarunkowania chwiejności wyborczej	113
3.1. Podziały socjopolityczne	114
3.2. Grupa społeczna	122
3.3. Działania ukierunkowane na wzrost frekwencji wyborczej	130
3.4. Sondáže przedwyborcze	135
3.5. Demokracja 2.0	140
3.6. Przywództwo polityczne i partyjne	149
3.7. Wiek wyborców	157

---

4. Psychologiczne uwarunkowania chwiejności wyborczej	163
4.1. Aksjologia	164
4.2. Kompetencje obywatelskie	173
4.3. Kontrakt psychologiczny	179
4.4. Identyfikacja partyjna	187
4.5. Marka partii politycznej	195
4.6. Niepewność wyborcza	204
4.7. Negatywna kampania wyborcza	209
5. Ekonomiczne uwarunkowania chwiejności wyborczej	215
5.1. Teoria racjonalnego wyboru	225
5.2. Głosowanie retrospektywne i prospektywne	237
5.3. Wymiar krajowy a międzynarodowy głosowania ekonomicznego	251
5.4. Nowa Polityka	256
Zakończenie	265
Bibliografia	281
Indeks osobowy	317
Summary	327
Résumé	328

Wstęp

Współczesne rozumienie demokracji zwraca uwagę na jej trzy główne modele. Pierwszy z nich, reprezentowany przez Josepha Schumpetera, to proceduralne rozumienie demokracji. „Metoda demokratyczna jest tym rozwiązaniem instytucjonalnym dochodzenia do decyzji politycznych, w którym jednostki otrzymują moc decydowania poprzez walkę konkurencyjną o głosy wyborców” (Schumpeter 1995, 336). W minimalistycznym rozumieniu demokrację można określić jako uzależnienie władzy wykonawczej od rezultatów konkurencyjnych wyborów. Koncepcja ta z czasem została osadzona w szerszym kontekście instytucjonalno-społecznym, podkreślającym szereg norm i warunków, będących swoistym gwarantem demokracji. Przykładowo, Robert Dahl (1995) wymienia jej następujące kryteria: (1) prawo kandydowania o urzędy publiczne; (2) wolność wypowiedzi; (3) prawo do głosowania; (4) równość i jawność wyborów; (5) funkcjonowanie alternatywnych źródeł informacji; (6) wolność zakładania i przystępowania do organizacji; (7) prawo liderów politycznych do konkurowania o głosy wyborców.

Drugi model to substancjalne rozumienie demokracji, w którym nacisk położony jest na dobro wspólne. Podkreśla się w nim standardy i wartości, których gwarantować nie mogą wyłącznie procedury. Oczekuje się od demokracji określonych „dóbr”, takich jak sprawiedliwość, uczciwość, porządek, dobrobyt, szczęście, moralność. Problemem staje się trudna do uchwycenia kategoria dobra wspólnego, rozumiana raczej intuicyjnie i indywidualnie. Demokratycznie rządzone społeczności są zróżnicowane wewnętrznie — pod względem socjologicznym, psychologicznym i ekonomicznym. Trudno zatem o jednoznaczny społeczny konsensus w płaszczyźnie wspólnego dobra. Jak pisze Schumpeter (1995, 314), „nie istnieje coś takiego jak jednoznacznie określone dobro wspólne, na które wszyscy mogliby się zgodzić lub można by ich do tego skłonić za pomocą racjonalnej argumentacji”.

Trzeci model to partycypacyjne rozumienie demokracji, które podkreśla formy i stopień aktywnego zaangażowania się obywateli w sprawowanie wła-

dzy. Jak podkreśla Dahl (1995, 316), „demokracja w jej klasycznym rozumieniu oznaczała przede wszystkim bezpośredni udział obywateli; demokracja albo jest partycypacyjna, albo jej w ogóle nie ma. Zgodnie ze starą tradycją Rousseau twierdził, że aby obywatele byli w pełni suwerenni, muszą mieć możliwość gromadzenia się i uczestniczenia we wspólnym podejmowaniu decyzji”.

Rozważania przedstawiane na łamach niniejszej książki mieszczą się w ramach modelu partycypacyjnego. Demokracja nie może efektywnie funkcjonować bez zaangażowania obywateli (Cześniak 2007, 14). Według partycypacjonistów uczestnictwo obywateli w sprawowaniu władzy to najważniejszy element demokratycznego porządku. Powszechny wybory, będące jedną z najistotniejszych procedur współczesnej demokracji, stają się polem ekspresji uczestnictwa politycznego. Mimo iż tryb tego uczestnictwa uważany jest przez wielu za wysoce niewystarczające kryterium demokracji, niewielu badaczy podejmuje próby ataku wobec instytucji wolnych wyborów. Aktywność wyborcza obywateli jest przedmiotem rozmaitych analiz i refleksji naukowych przedstawicieli nauk politycznych i dyscyplin pokrewnych. Badacze, podejmując refleksję nad uwarunkowaniami uczestnictwa wyborczego, charakteryzują biernych i czynnych wyborców, nakreślają wzorce aktywności wyborczej w danym państwie, jak również podejmują badania porównawcze. Zdecydowana większość analiz — nie odbierając im w żaden sposób wartości — przyjmuje formę niejako statyczną, odnoszącą się do diagnozy osadzonej w konkretnym czasie (np. określonych wyborów politycznych). Zjawisko chwiejności wyborczej — będące przedmiotem dalszych rozważań — wymaga analizy dynamicznej, poszukującej nie tylko uwarunkowań zachowań wyborczych w danej elekcji, ale przede wszystkim tych motywów, które odpowiedzialne są za zmiany zachowań wyborczych w czasie.

Na gruncie funkcjonowania systemów demokratycznych można wskazać szereg czynników generujących chwiejność wyborczą. Część z nich wynika z samej specyfiki funkcjonowania demokracji — m.in. jej procedur, praw obywatelskich czy zasad określających ramy funkcjonowania instytucji politycznych, wolności mediów. Druga grupa zwraca uwagę na konsekwencje rozwiązań instytucjonalnych w państwie, które w dłuższej perspektywie mogą specyficznie kształtować poszczególne elementy systemu politycznego — m.in. fragmentaryzacja sceny partyjnej, polaryzacja ideologiczna czy aktywność nowych partii w systemie partyjnym. Trzecia grupa wskazuje na społeczno-polityczną socjalizację obywateli — m.in. kontekst wychowania i edukacji, proces nabywania i doskonalenia kompetencji obywatelskich oraz obywatelskich kompetencji politycznych, internalizację wartości politycznych, jak i funkcjonowanie wyborcy w ramach grup społecznych. Wreszcie ostatnia grupa — czynniki psychologiczne — w największej mierze niezależne od kontekstu społeczno-politycznego funkcjonowania jednostki, jednak moderujące tę zewnętrzną aktywność (np. poprzez przyłączanie się do grup społecznych, których członkowie

podzielają podobny system wartości) — m.in. wartości, postawy, potrzeby, motywy, cechy osobowości wyborcy.

Chwiejność wyborcza jest miarą zmiany w zachowaniach wyborczych elektoratu na różnych poziomach reprezentacji politycznej. Zjawisko to wywodzi się z poziomu indywidualnego zachowania wyborczego — analizowanego zarówno systemowo, jak i w kontekście alokacji głosu wyborczego, ale nabiera znaczenia politycznego w odniesieniu do zmian, jakie generuje w strukturze systemów partyjnych. Zmiany te mogą być obserwowane w płaszczyźnie przeobrażeń struktury systemów partyjnych, przemian na poziomie wejścia i wyjścia z tego systemu, modyfikacji relacji między jego podmiotami. Momentem, w którym dochodzi do aktywizacji indywidualnych zachowań wyborczych, tym samym ich oddziaływania na system partyjny, są wybory powszechne. Znajdują się one, jak zaznaczono, wśród najczęściej spotykanych sposobów urzeczywistniania politycznego uczestnictwa. Elekcje najpowszechniej rozumiane są jako mechanizm łączący wyborców oraz ich partyjnych przedstawicieli. Miarą siły tego ogniwa będzie pomiar ruchów dokonywanych na poziomie wejścia i wyjścia z systemu podmiotów partyjnych, które w kolejnych wyborach będą zyskiwały bądź traciły legitymację społeczną. Takie ujęcie przedstawia zachowania wyborcze obywateli w kategoriach zmiennej niezależnej dla kształtu systemu partyjnego. Zachowania wyborcze w konkretnej elekcji przekładają się na wynik wyborczy, ujmowany w kategoriach wyboru osób lub podziału mandatów pomiędzy podmiotami politycznymi. W sytuacji, gdy przedmiotem analizy uczynimy więcej niż jedną elekcję możliwe jest dokonywanie oceny zmian zachowań wyborczych w czasie, pojmowanych jako przesunięcia decyzji wyborczych obywateli między kolejnymi wyborami. Biorąc wskazane relacje pod uwagę zauważyć należy, że badania chwiejności wyborczej występują na styku trzech ważnych politologicznych obszarów badawczych: (1) partii i systemu partyjnego; (2) wyborów powszechnych oraz (3) zachowań wyborczych.

Ryszard Herbut (*Encyklopedia Politologii...*, 251) pojęciem system partyjny określa „konfigurację partii politycznych operujących w oparciu o ustabilizowane wzorce zachowań, w ramach ustrukturyzowanej przestrzeni politycznej, której granice zostają wyznaczone przez ich dążenie do maksymalizacji efektów wyborczych oraz określone preferowane i możliwe w danej sytuacji rozstrzygnięcia, prowadzące do sformowania gabinetu, w tym również dotyczące strategii koalicyjnych, a zachowania partii w tym zakresie zostają zdeterminowane zróżnicowanym poziomem ich aspiracji (wyborczych, koalicyjnych, programowych i organizacyjnych)”. Badacze, definiując system partyjny, powszechnie zgadzają się, że jego rdzeniem jest wzajemny układ powiązań między partiami politycznymi (zob. Duverger 1954; Sartori 1976), jednocześnie podkreślają, że relacje te decydują w dużej mierze o charakterze systemu partyjnego. „System partyjny zatem to, z jednej strony, »statyczna« konfiguracja narodowych partii politycznych, istniejąca na poziomie wyborczym lub parlamentarnym, a z dru-

giej »dynamiczny« układ wzajemnych powiązań między partiami, determinowany przede wszystkim ich rywalizacją o głosy wyborcze i stanowiska publiczne w kontekście możliwości przechwycenia odpowiedzialności za politykę państwa» (Herbut 1997D, 137). Katarzyna Sobolewska-Myślik (2004, 103—104) wskazuje, że na charakter tych relacji ma wpływ wiele czynników, m.in. prawne reguły określające ramy działania partii politycznych (np. przepisy definiujące sposób organizowania wyborców, podziału mandatów, finansowania partii, sposoby organizowania kampanii wyborczych) oraz uwarunkowania społeczne (relacje między partiami a popierającymi je grupami społecznymi). Przyjęcie wskazanych założeń definicyjnych nakreśla trzy wyraźne granice pomiędzy systemami i nie-systemami (Sartori 1976). Po pierwsze, system musi składać się przynajmniej z dwóch podmiotów, zatem musi to być co najmniej system dwupartyjny. Po drugie, istnieją pewne prawidłowości zachowań wyborczych w czasie, nawet jeśli w systemie partyjnym są ruchy na wejściu i wyjściu. Po trzecie, idea systemu zakłada pewną ciągłość jego elementów, w związku z tym system partyjny musi zapewniać określony stopień trwałości jego elementów, na przykład poprzez instytucjonalizację partii politycznych.

Podstawowym elementem systemu partyjnego jest partia polityczna. Wiele definicji przedstawianych przez badaczy kładzie nacisk na rolę partii jako łącznika pomiędzy obywatelami a rządem. Przykładowo, Sigmund Neumann (1958, 396) definiuje partię jako „wyodrębnioną organizację aktywnych politycznie aktorów społecznych, którzy dążą do kontroli władzy wykonawczej i biorą udział w procesie konkurowania o poparcie społeczne z innym podmiotem lub podmiotami o odmiennych poglądach. Tak rozumiana partia polityczna to ważne ogniwo spajające siły społeczne z oficjalnymi instytucjami rządowymi i wiążące je z aktywnością polityczną w ramach szerszej wspólnoty politycznej”. Giovanni Sartori (1976, 25) podobnie zwraca uwagę, że partie polityczne są pierwszymi i głównymi kanałami, które „łączą obywateli z rządem”. Ryszard Herbut (2002, 23—24) zauważa jednak, że w definicjach partii politycznych nadmiernie akcentowana jest rola partii będącej łącznikiem pomiędzy władzą a społeczeństwem. Chodzi tu przede wszystkim o zbyt wąskie postrzeganie partii jedynie przez pryzmat działań legitymizujących. Inne definicje kładą nacisk na funkcje partii politycznych. Przykładowo, Anthony Downs (1957, 24—25) definiuje partię polityczną jako „koalicję osób chcących legalną drogą zdobyć kontrolę nad władzą wykonawczą”. Joseph Schlesinger (1991) charakteryzuje partię jako „zorganizowaną grupę dążącą do przejęcia władzy w imieniu grupy”. Z kolei dla Sartori’ego (1976, 63) partia to grupa, która bierze udział w wyborach i jest zdolna do obsadzenia w ich wyniku swoimi kandydatami urzędów publicznych”. Katarzyna Sobolewska-Myślik (2004, 9) wysuwa zarzut, że opisywanie partii politycznych przez pryzmat funkcji, jakie spełniają, sprawia, że trudno je odróżnić od innych struktur (np. związków zawodowych), wykonujących podobne funkcje, a także, że trudno odróżnić partie działające

w warunkach demokracji od tych, które funkcjonują w systemach niedemokratycznych. Inne grupy definicji odwołują się do struktury partii politycznej i jej formalnych aspektów funkcjonowania. John Aldrich (1995, 19) definiuje partię polityczną jako „koalicję elit ukierunkowaną swoją aktywnością na przejście i obsadzenie swoimi kandydatami urzędów publicznych. [...] partia jest koalicją zinstytucjonalizowaną, posiadającą własne zasady, normy i procedury”. Mariusz Gulczyński (2004, 185) definiuje partie polityczne jako „zorganizowane w sposób względnie trwałe zespoły aktywnych politycznie ludzi”. Autor pod względem organizacyjnym przypisuje im następujące cechy: (1) formalną strukturę organizacyjną; (2) dobrowolność przynależności do partii; (3) wykraczanie bazy członkowskiej poza więzi osobiste członków / zwolenników z liderem i aktywistami oraz poza stosunki o charakterze klienteli / popleczników liderów oraz (4) zdolność do trwania wykraczającego poza jedną akcję wyborczą, która cechuje powoływane *ad hoc* komitety wyborcze.

Drugi ze wskazanych obszarów, na styku których mieszczą się analizy chwiejności wyborczej to wybory powszechne. Elekcje wpływają na zmiany zachodzące w systemach partyjnych. To w ich wyniku dokonuje się strukturyzacja sceny partyjnej, krystalizują się partie duże i małe, rządzące i opozycyjne. Wybory często określane są jako siła napędowa demokracji (np. LeDuc, Niemi, Norris 2002, 1 i nast.) — poprzez rządzące nimi mechanizmy stają się platformą, która inicjuje debaty publiczne na ważne z punktu widzenia państwa tematy, w ich rezultacie kształtują się kierunki polityki, co związane jest w konsekwencji uzyskanego wyniku, m.in. z dystrybucją władzy. Z jednej strony demokracja daje obywatelom szerokie możliwości wpływu na scenę społeczno-polityczną, z drugiej na samorealizację w tej płaszczyźnie, na bycie swoistym „aktorem demokracji” poprzez — jak pisze Sartori (1998, 148) — „samoistne włączanie się w jej ruch”. W sposób wąski, wybory można określić mianem mechanizmu transformacji powszechnej woli wyborców w podział zinstytucjonalizowanych stanowisk i ról politycznych — szerzej traktuje się je jako wyrażenie woli poszczególnych jednostek. Wybory są fundamentalną kategorią badawczą politologii, choć są również przedmiotem zainteresowania przedstawicieli wielu innych nauk, m.in. socjologii, prawa, filozofii, ekonomii, komunikacji społecznej, matematyki, informatyki, cybernetyki oraz psychologii. Badania nad wyborami mieszczą się w obszarze psefologii, której początki łączone są z nazwiskiem Roberta McCalluma (1954). Samo słowo pochodzi od greckiego *psephos*, i oznacza kamyczek, za pośrednictwem którego w starożytnych Atenach oddawano głos. Klasycznie w psefologii wyróżniano dwa obszary badawcze: geograficzny (ogniskował się na odniesieniu wyniku głosowania do kontekstu regionalnego czy lokalnego) oraz zachowania wyborcze (ujmowane najczęściej ilościowo, w szczególności odnoszące się do ich uwarunkowań) (Crewe 2001, 572—574). W miarę przypisywania wyborom coraz większej rangi systemowej istotności oraz wzrostu zainteresowania nimi jako platformą

samorealizacji obywateli w kontekście możliwości bezpośredniego urzeczywistnienia woli obywatelskiej, psefologia zaczęła nabierać coraz większej istotności jako kategoria politologiczna. Jak zauważa Stephen Medvic (2009, 1) — wybory znajdują się pośród wydarzeń najważniejszych dla każdego państwa, niezależnie od jego typu reżimu politycznego, i jednocześnie pośród wydarzeń wzbudzających największe społeczne zainteresowanie.

W najbardziej ogólnych ramach wybory mogą być definiowane na płaszczyźnie instytucjonalnej i proceduralnej (Wojtasik 2012B, 14). W szerokim ujęciu elekcje przedstawiane są jako sposób zapewnienia społecznie akceptowalnych metod zarządzania zmianami politycznymi, których ostatecznym celem jest stworzenie możliwości dla alternacji władzy i uzyskania społecznego mandatu przez rządzących. W rozumieniu doktrynalnym, wybory są równocześnie aktem nadającym władzę pewnej instytucji politycznej, określającym oczekiwania społeczne wobec niej, legitymizującym przyszłe działania i mobilizującym wyborców do politycznej aktywności. Właściwe instytucjonalne usytuowanie wyborów pozwala także na funkcjonalną strukturyzację przestrzeni rywalizacji politycznej, w której wyznaczają sprawujących władzę i będących wobec nich w opozycji. Ujęcie wąskie wskazuje proceduralne warunki, po spełnieniu których uzyskujący w wyniku wyborów mandat posiadają demokratyczne uprawnienie podejmowania działań władczych w imieniu wszystkich obywateli. Andrzej Sokala (1995, 48) wskazuje, że pojęcie wyborów powszechnych może być rozumiane na trzy sposoby: (1) poprzez powszechne uprawnienie wyborców do uczestniczenia w nich; (2) poprzez objęcie ich oddziaływaniem obszaru całego kraju (w przeciwieństwie do elekcji regionalnych czy lokalnych); (3) jako wybory rozpoczynające kadencję, w przeciwieństwie do tzw. wyborów częściowych — głównie uzupełniających. Waldemar Wojtasik (2012B, 13) zwraca uwagę, że drugi z zaproponowanych sposobów budzić może wątpliwości, np. w sytuacji, gdy wybory władz samorządowych, choć przeprowadzane na wyodrębnionym obszarze, to jednak odbywają się według generalnych reguł i obejmują mieszkańców całego kraju.

Współdziałanie obywateli w podejmowaniu ważnych państwowo decyzji różnego szczebla jest jedną z podstawowych cech współczesnych systemów demokratycznych, a wolne i uczciwe wybory stanowią zasadniczą możliwość wpływu jednostek na system ich politycznego przedstawicielstwa. Kształtowanie się systemów partyjnych jest procesem wzajemnych oddziaływań na linii partii — społeczeństwo. Jak pisze Mirosława Grabowska (Grabowska, Szawiel 2003, 169), „między tymi elementami systemu — partiami i elektoratami — nie toczy się racjonalna gra: o głosy ze strony partii i o reprezentację interesów ze strony elektoratów. Toczy się złożony proces interakcyjny, w tym również polifoniczna rozmowa, w której padają różnego rodzaju argumenty, ale także wytwarzają się przywiązania i niechęci. [...] żaden system partyjny nie byłby możliwy, gdyby wyborcy głosowali losowo!”. Trzecim obszarem, którego

bezpośrednio dotyka zagadnienie chwiejności wyborczej są zatem zachowania wyborcze. Zachowania te są fundamentalną kategorią zachowań politycznych, które można scharakteryzować jako obiektywnie obserwowalne działania o charakterze politycznym, wynikające z reprezentowanych przez jednostki postaw politycznych i mające swe odniesienie do bodźców płynących z otoczenia (Turska-Kawa 2013A, 48). Zachowania wyborcze wyjaśniają relacje zachodzące pomiędzy elektoratem a partiami politycznymi, wyrażone w akcie głosowania (Jednaka 1997, 249). Można przedstawiać je w szerokim ujęciu — wówczas badacze ogniskują swe rozważania na aktywności i bierności wyborczej, jak i w wąskim — gdy punkt ciężkości położony jest na preferencję partyjną (Korzeniowski 2002, 239; Buć 2007, 113). Krzysztof Korzeniowski (1997; 2002) wskazuje, że zachowania te wzajemnie się przenikają, rodząc możliwe scenariusze: preferencja wyborcza może zaistnieć na długo przed decyzją o udziale w wyborach, może zrodzić się na skutek kampanii wyborczej, jednostki mogą zanegować udział w elekcji z różnych przyczyn, tym samym nie chcąc się zaangażować w komunikację polityczną i otworzyć na wypracowanie określonych preferencji. Zachowania wyborcze przedstawia się również w trzech ujęciach modelowych (Wróbel 2000, 123—127; 2003, 278). W najwęższym ujęciu, zachowania te utożsamiane są z samym uczestnictwem lub absencją w głosowaniu, które są traktowane jako najpowszechniejsza czynność wyborcza. Ujęcie decyzyjnistyczne odwołuje się do źródeł decyzji podejmowanych przez wyborcę zarówno względem samego udziału w wyborach, jak i alokacji indywidualnego poparcia. W najszerszej koncepcji zachowania wyborcze traktuje się jako indywidualne lub zbiorowe formy uczestnictwa w wyborze osób lub partii politycznych do organów władzy. Znaczna część definicji, stanowiących w szczególności punkt wyjścia badań empirycznych, łączy bezpośrednio zachowania wyborcze z procesem wyborczym. Jacek Raciborski (2007, 178) wymienia, że pojęcie to obejmuje podejmowanie decyzji wyborczej, treść tej decyzji, zainteresowanie samymi wyborami, głosowanie bądź absencją wyborczą, udział w kampanii, jak również całkowitą pasywność. W literaturze przedmiotu pojawiają się jednakże charakterystyki zachowań wyborczych, często w ujęciach modelowych, odwołujące się do ich uwarunkowań bądź kontekstu ich uaktywnienia. Przykładowo, wspomniany wyżej model decyzyjnistyczny, ujmuje zachowania wyborcze jako ostateczne ogniwo wieloetapowego procesu zdobywania przez wyborców wiedzy o przedmiocie głosowania, zasadach i procedurach uczestnictwa wyborczego (Wróbel 2000, 124—125). Zachowanie wyborcze (jak każde inne działanie) jest funkcją dwóch fundamentalnych grup czynników: psychologicznych (dyspozycyjnych, osobowościowych) oraz sytuacyjnych (środowiskowych). Grupa pierwsza daje się ująć w ramy teorii działania celowego, zgodnie z którą motywacja do podjęcia jakiegoś działania jest wypadkową subiektywnej wartości (użyteczności) przewidywanych wyników i subiektywnych oczekiwań dotyczących prawdopodobieństwa ich osiągnięcia

(Skarżyńska 2002, 33—34). Sytuacyjne uwarunkowania dotyczą cech środowiska, w którym funkcjonuje jednostka. Sylwester Wróbel (2003, 279), obok modeli, wylicza również cztery ujęcia zachowań wyborczych: (1) interakcyjne — w którym zachowania wyborcze są wzajemnym oddziaływaniem wybierających i wybieranych; (2) decyzyjne — traktujące zachowania wyborcze jako rezultat kalkulacji oczekiwanych zysków z jego podjęcia, w perspektywie ponoszonych kosztów; (3) wymiany — traktujące zachowania wyborcze jako alokację zasobów wyborcy i partii; (4) identyfikacji klasowej — zakładające trwałą lojalność pomiędzy wyborcą a partią.

Aktywność wyborczą obywateli można rozpatrywać na poziomie zagregowanym oraz indywidualnym. Szersza perspektywa ogniskuje rozważania badaczy na frekwencji wyborczej — w jej ramach pojawiają się porównania danych w czasie i przestrzeni, analizy jej dynamiki, wartość w poszczególnych elekcjach. W ramach tego nurtu autorzy próbują również dotrzeć do uwarunkowań jej stanów oraz zaobserwowanych tendencji. Z kolei poziom indywidualny refleksji naukowej kładzie nacisk na decyzje dotyczące udziału w wyborach, podkreśla ich podmiot oraz determinanty. W systemach demokratycznych decyzje wyborcze są jednym z najważniejszych ogniw procesu politycznego.

Celem przedstawianej monografii jest politologiczna analiza zjawiska chwiejności wyborczej. Tak sformułowane zadanie wynika przede wszystkim z potrzeb poznawczych, związanych z podjęciem dalszych analiz oraz kontynuacji dotychczasowych osiągnięć badawczych. Należy jednak podkreślić, że rozważania są również odpowiedzią na potrzeby wiążące się z praktyką społeczną, w szczególności w zakresie oddziaływania na zachowania wyborcze obywateli i moderowania tych zachowań w pożądanym kierunku. Potrzeby poznawcze w zakresie podjętej problematyki związane są silnie ze świadomością braku zarówno w literaturze światowej, jak i polskiej kompleksowego kompendium wiedzy o uwarunkowaniach chwiejności wyborczej.

Główny problem badawczy pracy został sformułowany w formie następującego pytania: Jakie grupy czynników determinują chwiejność wyborczą? W poszukiwaniu odpowiedzi na tak postawione pytanie sformułowano cztery hipotezy badawcze, odpowiadające czterem grupom determinantów: (H₁) chwiejność wyborczą generują czynniki systemowe; (H₂) chwiejność wyborczą generują czynniki społeczne; (H₃) chwiejność wyborczą generują czynniki psychologiczne oraz (H₄) chwiejność wyborczą generują czynniki ekonomiczne. W konsekwencji pytania i hipotez badawczych postawione zostały kolejne pytania: Jakie są relacje pomiędzy wskazanymi grupami czynników? Jaka jest ich istotność dla poziomu chwiejności wyborczej? Na ile stabilne w czasie są motywy przynależące do poszczególnych grup czynników? Wskazane pytania mają charakter przede wszystkim eksploracyjny, ukierunkowany na penetrację słabo dotychczas zbadanego obszaru empirycznego. Mają one zatem charakter otwarty i wyznaczają kierunki rozważań operacyjnych i interpretacyjnych.

Tak sformułowane pytania i hipotezy badawcze wymagają wykorzystania adekwatnych metod. W pracy najszerzej posłużono się metodą historyczną. W badaniach politologicznych obejmuje ona m.in.: badanie genezy zjawisk politycznych, traktowanie łącznie ich aspektów strukturalnych, funkcjonalnych i genetycznych; stosowanie ujęć wycinkowych, gromadzenie obszernego materiału empirycznego w celu sformułowania na jego bazie praw naukowych (Chodubski 2004, 127), co zostało zastosowane w analizie. Znaczącą wartość dla przedstawianych rozważań ma także metoda porównawcza. Polega ona na poszukiwaniu podobieństw oraz różnic między procesami i zjawiskami. Arend Lijphart (1971) zwraca uwagę, że w swym zakresie powinna ona odwoływać się do małej liczby przypadków, co pozwala na zachowanie wartości jakościowej porównań. Theda Skocpol oraz Margaret Somers (1980, 181—187) wnioskuje, że metoda ta powinna być wykorzystywana z uwzględnieniem trzech wyraźnych celów, które mogą być realizowane przy jej wykorzystaniu. Pierwszy rodzaj porównań jest ukierunkowany na systematyczne badanie kowariancji analizowanych przypadków. W analizie ostatecznej uwzględnia się przede wszystkim związki przyczynowe. Drugi to komparatystyka przypadków zmierzająca do próby dopasowania modelu bądź siatki pojęć do zdiagnozowanych zależności, celem udoskonalenia bądź wykrystalizowania nowych teorii. Jest to ważny aspekt rozwoju nauk teoretycznych. Trzeci rodzaj porównań ma na celu wskazanie cech różniących analizowane przypadki. Różnice te tworzą ramy interpretacyjne dla równoległych procesów przemian, które w analizowanych przypadkach miały bądź mają miejsce. Wszystkie rodzaje porównań zostały wykorzystane w niniejszej książce. Trzecią szeroko wykorzystaną w pracy metodą jest analiza behawioralna, która opiera się na założeniu, że polityka jako zjawisko społeczne ma swój wymiar jednostkowy, a wszelkie zachowania grupowe dają się wyprowadzić z analizy zachowań jednostek wyrażających względem siebie więź społeczną. W procesie wykorzystania tej metody posłużono się podejściem psychologicznym oraz socjologicznym, mając na uwadze, że człowiek jako jednostka analizy podejmuje zachowania, integralnie włączając w nie własne zaplecze psychologiczne (struktura wartości, dyspozycje, stany psychiczne, orientacje, postawy itp.) oraz jako podmiot osadzony mniej bądź bardziej trwale w różnych strukturach społecznych. W pracy zastosowano również metodę analizy statystycznej, w szczególności w zakresie odwołań do badań zachowań wyborczych (zarówno własnych, jak i innych badaczy). W zakresie jej wykorzystania posłużono się ujęciami ilościowymi oraz jakościowymi, które pozwoliły odnieść wyniki badań do kontekstu systemowego oraz społecznego. Poza wskazanymi podejściami w książce wykorzystano analizę systemową, ukierunkowaną na konstrukcję modelu pojęciowego (systemowego) zjawisk politycznych oraz metodę kolejnych zbliżeń, która polega na wyszukiwaniu wspólnych cech spośród powtarzających się zjawisk (zob. Chodubski 2004, 119—120, 131).

Wykorzystanie powyższych metod ma na celu wyczerpujące rozpoznanie podjętej problematyki oraz realizację podjętych zadań badawczych.

Monografia składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy ma charakter wprowadzający do problematyki zjawiska chwiejności wyborczej. Jego celem jest prezentacja głównych płaszczyzn dyskusji zarówno na gruncie literatury krajowej, jak i światowej. Obejmuje on zagadnienia definicyjne chwiejności wyborczej w różnych ujęciach badawczych i na różnych poziomach politologicznej analizy. Z uwagi na specyfikę zjawiska zarysowano w nim kwestie metodologiczne — przede wszystkim przedstawiono stosowane indeksy pomiaru chwiejności wyborczej oraz trudności związane z ich wykorzystaniem. W rozdziale wstępnym dokonano również analizy chwiejności wyborczej w odniesieniu do procesów konsolidacji demokracji. Rozważania odniesiono w szczególności do dwóch zmiennych — momentu inicjacji procedur demokratycznych w danym państwie oraz czasu ich trwania — zakładając, że są to czynniki integralnie związane z procesami konsolidacyjnymi. Analiza chwiejności wyborczej wymaga odniesienia do konsekwencji zjawiska. Refleksję podjęto, wychodząc z założenia, że proponowane wskaźniki jej pomiaru zakładają, że funkcjonuje ona na określonym kontinuum, którego bieguny wyznaczone są przez zerową oraz maksymalną chwiejność wyborczą. Każdy z tych biegunów niesie z sobą określone konsekwencje dla systemu politycznego oraz poziomu uczestnictwa wyborczego, co zostało kolejno przeanalizowane w rozdziale. Badania chwiejności wyborczej prowadzone przez badaczy oraz procesy empiryczne przedstawiane wraz z ich interpretacjami w literaturze przedmiotu ukazały wiele uchybień w zakresie analiz i metod stosowanych przy pomiarze chwiejności wyborczej. Pragnąc właściwie wykorzystać wnioski wyprowadzane przez badaczy oraz zminimalizować błędy interpretacyjne w dalszych rozważaniach rozdział pierwszy zakończono krytyką podejść w zakresie ujęć operacyjnego oraz interpretacyjnego.

Kolejne cztery rozdziały podejmują cztery grupy uwarunkowań, które w istotny sposób generują chwiejność wyborczą. Pierwsza grupa, stanowiąca treść drugiego rozdziału pracy, to czynniki systemowe obejmujące zarówno kształt systemu politycznego, jak i instytucjonalne rozwiązania stanowiące jego ramy. We wskazanych płaszczyznach podjęto — mając na uwadze ich rolę w zakresie oddziaływania na chwiejność wyborczą — analizę następujących czynników: reżimu politycznego, systemu wyborczego, głosowania przymusowego, zachęt do aktywności wyborczej, formatu systemu partyjnego, nowych partii, polaryzacji politycznej, wymuszonej chwiejności wyborczej oraz manipulacji wyborczych. Należy podkreślić, że wskazane czynniki są o tyle ważne w analizie, że ich oddziaływanie nie jest doraźne, ale względnie trwałe w czasie. Źródłem tej stabilności jest najczęściej, z jednej strony prawne usankcjonowanie określonych rozwiązań systemowych, z drugiej — ukształtowanie się pewnych trwałych relacji pomiędzy ogniwami systemu politycznego.

Drugą grupę, przeanalizowaną w trzecim rozdziale, tworzą czynniki społeczne związane ze strukturą społeczną, w której jednostka funkcjonuje, i która stanowi niejednokrotnie punkt odniesienia podejmowanych decyzji, w tym decyzji wyborczych. Punktem wyjścia rozważań jest założenie, że na różnych etapach życia jednostka przynależy do rozmaitych grup społecznych. Na bazie interakcji z członkami tych grup zaczyna dzielić z nimi wartości, problemy, dostrzega wspólne interesy, nakreśla podobne cele dążeń. Odczuwa potrzeby, które zaspokaja sama grupa bądź podejmowana przez nią aktywność. Stabilność w czasie oddziaływania grupy na jednostkę jest funkcją siły identyfikacji z grupą oraz zakresu wpływu jej członków na jednostkę. W ramach rozważań nad społecznymi uwarunkowaniami chwiejności wyborczej w książce dokonano analizy następujących czynników: podziałów socjopolitycznych (ang. *cleavages*), polityki ukierunkowanej na wzrost frekwencji wyborczej, sondaży przedwyborczych, demokracji 2.0, przywództwa politycznego i partyjnego oraz wieku wyborców.

Jako trzecią istotną grupę, podjętą w czwartym rozdziale, wyróżniono czynniki psychologiczne. W literaturze przedmiotu są one traktowane dość kontrowersyjnie, bowiem w największej mierze dotyczą zmiennych nieobserwowalnych, do których dotarcie jest zdecydowanie trudniejsze niż w przypadku pozostałych grup czynników i jednocześnie generuje wiele rozważań o charakterze przypuszczeń i wątpliwości. W rozdziale tym poddano analizie czynniki różnego rodzaju: aksjologię, kompetencje obywatelskie, kontrakt psychologiczny, identyfikację partyjną, markę partii politycznej, niepewność wyborczą oraz negatywną kampanię wyborczą. Wspólnym fundamentem specyfiki ich oddziaływania na chwiejność wyborczą jest człowiek wraz ze swym zapleczem psychologicznym (osobowością, procesami poznawczymi, motywacyjnymi, emocjami itp.). To szczególna struktura tego zaplecza decyduje o cechach nawiązywanych relacji pomiędzy partiami a potencjalnymi wyborcami, sposobach reagowania na komunikaty wyborcze, motywach podejmowania zachowań wyborczych, kierunkach oddziaływania na scenę partyjną itp. Stanowi ona ważny obszar badawczy w płaszczyźnie uwarunkowań chwiejności wyborczej.

Rozdział piąty zawiera analizę zmiennych ekonomicznych, które są wyrazem wyraźnych związków pomiędzy sferą ekonomii i polityki. Relacje te zasadzają się przede wszystkim w płaszczyznach możliwości wykorzystania narzędzi i założeń metodologicznych stosowanych w ekonomii w analizie zachowań politycznych jednostek oraz na roli czynników ekonomicznych w procesie podejmowania decyzji wyborczej. W zakresie analizy związków pomiędzy ekonomią a polityką, które mogą mieć istotne znaczenie dla chwiejności wyborczej podjęto refleksję w ramach następujących teorii i modeli: teorii racjonalnego wyboru, teorii wyboru publicznego, ekonomii konstytucyjnej, ekonomicznej teorii demokracji, modelu inwestującego wyborcy, głosowania retro- i perspektywnego. Ekonomiczne czynniki moderujące chwiejność wyborczą przedstawio-

no również w ramach założeń „Nowej Polityki” oraz mechanizmów rządzących wyborami do Parlamentu Europejskiego. Kolejność analizy wskazanych grup czynników — systemowych, społecznych, psychologicznych oraz ekonomicznych — została podyktowana przypisywanym im w literaturze politologicznej znaczeniem w zakresie uwarunkowań chwiejności wyborczej.

Każda z analiz zawartych w rozdziałach opartych na poszczególnych grupach czynników odnosi się do jednowymiarowego modelu analizy, który ma na celu zneutralizowanie pozostałych oddziałujących czynników po to, by wskazać „czyste” zależności między wskazanymi zmiennymi a poziomem chwiejności wyborczej. W myśl tego założenia podjęta zostanie diagnoza zakresu oddziaływania czynników systemowych, społecznych, psychologicznych oraz ekonomicznych na zmianę zachowań wyborczych w czasie. Wskazane grupy pozostają jednak w interakcji i w procesie podejmowania decyzji wyborczej, wzajemnie moderują swoje oddziaływanie na zachowanie wyborcy. Zaznaczyć należy, że o ile w procesie zautonomizowania grup czynników każdy z nich jest analizowany zero-jedynkowo (działa — nie działa), o tyle pamiętać należy, że decyzja o podjęciu określonego zachowania wyborczego jest funkcją wzajemnych relacji, co najmniej między wskazanymi grupami. Uwarunkowania chwiejności wyborczej należy raczej postrzegać w kategoriach wielopłaszczyznowych modeli niż pojedynczych interpretacji. Przyjęcie takiego założenia będzie oznaczało, że poszczególne zmienne mogą wzajemnie znosić bądź intensyfikować swój wpływ, jak również odmienne będą zakresy ich równoległego oddziaływania na poziom chwiejności wyborczej. W praktyce trudno empirycznie zweryfikować zakres oddziaływania wzajemnego poszczególnych czynników, bowiem poszukując zmiennych generujących chwiejność wyborczą, badacze odwołują się najczęściej do modeli jednozmiennowych, minimalizujących zakres wpływu równoległych czynników. W zakończeniu książki autorka podejmuje próbę nakreślenia relacji pomiędzy wskazanymi i omówionymi w zasadniczych rozdziałach grupami czynników a chwiejnością wyborczą, mając na uwadze znaczący stopień hipotetyczności prowadzonych rozważań, wynikający z trudności ich empirycznej weryfikacji. W zakończeniu monografii autorka poszukuje również odpowiedzi na pytania o stabilność poszczególnych grup uwarunkowań w czasie oraz możliwości zewnętrznych oddziaływań na nie.

Celem prezentowanej monografii jest przyczynienie się do poszerzenia wiedzy na temat zjawiska chwiejności wyborczej. Na kartach książki jest ono podejmowane przede wszystkim w ujęciu genetycznym, jednak monografia zawiera również szereg odniesień definicyjnych czy metodologicznych. Jej szczególną wartością jest kompleksowe ujęcie uwarunkowań chwiejności wyborczej zarówno w aspekcie modelowym dla każdej grupy czynników, jak i podjęcie rozważań nad ich interakcjami, co dotychczas nie było podejmowane w literaturze przedmiotu. Formułowane w książce autorskie modele i prowadzone rozważania poparte są każdorazowo licznymi badaniami polskich i światowych

---

badaczy. Autorka ma nadzieję, że wątki krytyki i uwyrażnienie trudności związanych z badaniami i interpretacją wyników w zakresie pomiaru chwiejności wyborczej przyczynią się do doskonalenia warsztatu i projektowanych dalszych badań w tej płaszczyźnie.

Autorka pragnie podziękować Profesorowi Andrzejowi Antoszewskiemu za inspirację na wielu etapach pisania książki, jak również za życzliwe uwagi i sugestie, które pozwoliły nadać pracy ostateczny kształt.

Indeks osobowy

A

Aaker David A. 195, 197—199
Aaker Jennifer 200, 201
Abelson Robert 129
Abramowicz Witold 212
Abramson Paul R. 193
Abts Koen 253
Ackerman Bruce 226
Ágh Attila 277
Akert Robin M. 146, 224
Alberski Robert 193
Aldrich John H. 11, 18, 193
Alesina Alberto 101
Aisen Ari 101
Alford Robert R. 120
Alihodzic Vedad 203
Almond Gabriel 175
Alvarez Michael R. 130
Alwin Duane F. 161
Ames Barry 128
Anduiza-Perei Eva 75, 82
Ansolabehere Stephen 211
Antoszewski Andrzej 34—36, 44, 61,
62, 66, 102, 119, 277
Aquino Karl 103
Argyris Chris 180
Aronson Elliot 145, 224
Arvidsson Adam 195
Austin Erica W. 210
Ayata Sencer 189

B

Bahm Archie J. 165
Baier Annette 182

Banducci Susan 55, 84
Banerjee Abhijit 129
Barbaranelli Claudio 168, 203
Barber Carolyn 174—176
Barberio Richard 196
Bardziejewska Mariola 168
Barker Andy 128
Barry John 262
Bartolini Stefano 24, 30—36, 39, 42,
48, 56, 67, 79, 86, 96, 98, 99, 118,
119, 121, 270
Baryła Wiesław 238
Basinger Scott J. 130
Bauer Nichole 199
Baumeister Roy F. 103
Bawn Kathleen 108
Beck Paul A. 26, 30, 115, 120, 192
Becker Gary 236
Belk Russell W. 200
Benoit Kenneth 48
Berelson Bernard R. 27, 129, 130
Berger Peter L. 168
Berinsky Adam J. 84
Bértoa Casal F. 78
Bielasiak Jack 44
Biesta Gert J. 174
Bikhchandani Sushil 129
Bimber Bruce 146
Bimes Terri L. 157
Bingham Powell G. 258
Birch Sarah 49, 68, 69, 76—78, 82
Birmir Jóhanna K. 30, 79, 122, 270
Blais André 21, 86, 130, 131, 187, 189,
277, 270

- Blau Peter M. 183
Blaug Mark 236
Bloxham Donald 245, 247
Blumler Jay 141
Boix Carles 108
Boksański Zbigniew 54
Boorstin Daniel 178
Bornschie Simon 120
Boros Tamás 252, 253
Bowler Shaun 55, 156
Boyce Robert 245, 247
Brady Henry 129
Brasel Adam S. 200
Breckler Steven J. 212
Brehm John 130
Brennan Geoffrey 225
Brenthal Paul R. 199
Brewer Marilyn B. 129
Britton Hannah E. 233, 234, 242, 270
Brody Richard A. 28, 239
Brooker Ron 159, 270
Brossard Dominique 170
Brown Steven P. 197
Brunswik Egon 153
Buchanan James M. 215, 226, 229, 230
Buć Milena 13
Buk-Berge Elisabeth 176
Burchett Justin 84
Burden Barry C. 157
Burke Peter J. 124, 125
Burns Nancy 84
Butler David 38
Byrne Donn 145
- C**
- Cameron Rondo 244
Campbell Angus 26, 130, 188, 193
Campbell Bruce A. 193
Capanna Cristina 168
Caprara Gian V. 168, 203
Caramani Daniele 78, 276
Carey John M. 64
Carlsson Gosta 162
Carsey Thomas M. 212
Carty Kenneth 131
Carruba Clifford 254
Casanova José 170
Cast Alicia D. 125
Castells Manuel 156
- Castro Vitor 101
Caul Miki 131
Chaffee Steven 27, 194
Chaiken Shelly 192
Chernatony Leslie de 196, 199
Chestnut Robert W. 198
Chodubski Andrzej J. 15
Choe Sun Y. 27
Christensen Thomas 256
Cialdini Robert 144
Ciarocco Natalie 103
Civettini Andrew J. 211
Clarke Harold D. 101
Clore Gerard 235
Cohen Jonathan D. 125
Colman Andrew 107, 137
Concha Eduardo O. 78
Conover Pamela J. 129, 178
Consiglio Chiara 203
Converse Philip E. 26, 27, 130, 188, 212
Coombs Larry C. 247
Cooper Joel 222
Copeland Gary A. 210
Costa Lobo Marina 255
Cotta Maurizio 39
Cotting Dave 172
Cox Gary W. 48, 127
Cox Jonathan F. 151
Crewe Ivor 11, 25, 31, 48, 115
Cricks Ruth D. 173
Crocker Jennifer 103
Cropley Mark 180
Crotty William J. 193
Crozier Michel 140
Curtice John 120
Cwalina Wojciech 136, 194, 238
Czempiel John A. 199
Cześćnik Mikołaj 8, 28, 31, 34, 84, 133, 134, 169, 189
- D**
- Dahl Robert A. 7, 8, 43, 107
D'Alessandro Alicia R.C. 141
Dalle Nathalie 212
Dalton Bret 199
Dalton Russell J. 21, 26, 27, 30, 46, 101, 115, 120, 169, 218, 219, 270, 276, 277
Damasio Antonio 125

Dardis Gregory J. 199
 Darley John M. 125
 Dassonneville Ruth 24, 86, 87, 101, 160,
 162, 270, 276
 Deaux Kay 123, 125, 172
 Deegan-Krause Kevin 119
 Dejaeghere Yves 86, 87, 101, 270
 Delli Carpini Michael 178
 Delmotte Florence 253
 Denny Kevin J. 28
 Denver David 25, 48
 Depla Paul F.G. 146
 Deutsch Morton 183
 Diaz-Cayeros Alberto 108
 Dinas Elias 28
 Dobrzynska Agnieszka 131
 Dolezal Martin 120
 Doliński Dariusz 106, 123, 168
 Downs Anthony 10, 101, 231—233
 Doyle Orla M. 28
 Drazen Allan 101
 Drobczyński Sebastian 131
 Drummond Andrew J. 25, 276
 Dryzek John S. 262
 Duch Raymond M. 242
 Duverger Maurice 9, 62, 70, 119
 Dybel Paweł 156

E

Easton David 237
 Eldersveld Samuel J. 247
 Elff Martin 39, 121
 Epperly Brad 78, 249, 270
 Errson Svante 24, 25, 33—35, 48, 118,
 140
 España Annabella 90

F

Faber Ronald J. 211
 Falkowski Andrzej 136, 194, 238
 Farber Henry S. 84
 Farrell David M. 101, 156, 218
 Federer-Shtayer Hila 120—122, 270
 Feldman Stanley 168
 Fennema Meindert 179
 Ferejohn John A. 233
 Ferree Karen E. 30, 50, 127, 128, 270
 Festinger Leon 39, 222
 Finifter Ada 130

Finkel Stephen 28
 Fiorina Morris P. 157, 187, 233, 246
 Flanagan Scott C. 26, 30, 115, 120
 Flanigan William H. 192
 Florez Fernando C. 78, 270
 Ford Thomas E. 172
 Fornos Carolina A. 131
 Foti Roseanne J. 212
 Foucart Renaud 40
 Fourier Susan 200, 201, 204
 Fowler James H. 28, 205
 Fraley Chris R. 203
 Francisco Ronald A. 233, 234, 242, 270
 Franklin Charles H. 26, 162
 Franklin Mark N. 28, 29, 83, 84, 115,
 130, 234
 Franz Michael M. 212
 Freedman Paul B. 212
 Freie André 101
 Freidel Frank 247
 Freud Zygmunt 125
 Frey Timotheos 120
 Frijda Nico 106
 Fromm Erich 95
 Frymer Paul 157
 Fuchs Dieter 218

G

Gabel Matthew 65
 Gallagher Michael 78, 91, 118, 120, 270
 Gallup George 136
 Garand James C. 131
 Garcia-Monet Patricia A. 84
 Gassner Marjorie 40, 41
 Gayathri Mani 195
 Gaudet Hazel 130
 Geisler Robert 131
 Gerber Alan 28, 29
 Gervasoni Carlos 90
 Gibson Rachel K. 146, 147
 Giddens Anthony 113, 258
 Gidengil Elisabeth 130, 187, 189, 270
 Glenn Norval D. 162
 Gliński Piotr 135
 Godlewski Tadeusz 141
 Godlewski Tomasz 177, 217—219
 Goidel Robert K. 257
 Goldstein Kenneth M. 212
 Goleman Daniel 125

Golobokova Yulia V. 142
 Goodin Robert E. 259
 Gorbaniuk Oleg 201, 202
 Gorman John 233
 Gosnell Harold 83
 Gosselin Tania 129
 Grabowska Mirosława 12, 118, 169
 Granberg Donald 25
 Grande Edgar 120
 Graner Jürgen 155
 Grathwohl Harrison L. 200
 Gray Mark M. 131
 Green Donald 28, 29, 187, 215
 Greene Joshua D. 125
 Griffin Hannah 211
 Grigsby Elen 239
 Grofman Bernard 48
 Gronbeck Bruce E. 209
 Grubb Edward L. 200
 Grzelak Paweł 31, 34, 133
 Gschwend Thomas 86
 Gubrynowicz Aleksander 57
 Gulczyński Mariusz 11, 61
 Güneş-Ayata Ayşe 189
 Gunther Richard 189
 Gurevitch Michael 141

H

Halle Mark 260, 261
 Haman Jacek 70
 Hamilton David L. 126
 Hansen John M. 55
 Harris Phil 169, 195, 199
 Harris-Lacewell Melissa 130
 Haslam Alexander S. 123
 Haslam Catherine 123
 Hawkins Kirk A. 245, 270
 Hawley George 56
 Hayes Bernadette C. 27
 Hayes Daniel 201
 Hazama Yasushi 78
 Heider Fritz 153
 Hellwig Timothy 255
 Helms Donald B. 167
 Helwig Charles C. 273
 Herbut Ryszard 9, 10, 33, 36, 37, 61,
 62, 123, 187
 Herron Erik S. 233, 24, 242, 270
 Hetherington Marc J. 257

Heywood Andrew 110, 259, 260
 Hibbs Douglas 221
 Highton Benjamin 84
 Hill Peter C. 171
 Himmelweit Hilda 275
 Hirschman Albert O. 34
 Hirshleifer David 129
 Hobsbawm Eric J. 245, 247
 Hogg Michael A. 124
 Holewa Alicja 201, 202
 Holmberg Soren 25
 Hong Gui-Young 199
 Hood Ralph W. 171
 Hooghe Marc 24, 276
 Horowitz Donald L. 119
 Hoskins Bryony L. 173—176
 House Robert J. 152
 Hoyer Wayne D. 197
 Hoyle Rick H. 199
 Hsieh John Fuh-sheng 239
 Huckfeldt Robert 29, 129
 Hug Simon 43
 Hunold Christian 262
 Huntington Samuel 140

I

Inglehart Ronald 27, 116, 120, 169, 176,
 219, 270
 Insko Chester A. 199
 Irwin Galen 79
 Iyengar Shanto 211

J

Jabłoński Andrzej 277
 Jackman Robert W. 75, 131
 Jackson Robert A. 212
 Jacoby Jacob 198
 Jakubowska Urszula 153
 Jakubowski Wojciech 175
 Jałowiecki Stanisław 166
 Jamróz Adam 65
 Jasiewicz Krzysztof 238
 Jaworski Bernard J. 195
 Jean Tillie 179
 Jednaka Wiesława 13, 26
 Jefferson Thomas 209
 Jermier John M. 152
 Jetten Jolanda 123
 Johnson Andrew P. 175

Johnson Paul E. 129, 175
Johnson-Cartee Karen S. 210
Jones-Correa Michael A. 169
Junn Jane 178

K

Kaase Max 141
Kahn Robert L. 153
Kahneman Daniel 192, 234
Kapferer Jean-Noel 197, 204
Karlsson Kataryna 162
Karnowska Danuta 218
Karp Jeffrey A. 84
Karwat Mirosław 152
Katsanidou Alexia 162
Katz Daniel 152, 153
Kaufman Herbert 247
Kayser Mark A. 255
Keeter Scott 178
Keller Kevin L. 195, 197
Kellner Douglas 190
Kessel John H. 193
Key Valdimer O. 238
Killen Melanie 273
Kim Thomas M. 157
Kimball David C. 157
Kinder Donald 129
King Charles 49, 141
Kitschelt Herbert 86, 117, 245, 270
Klapper Joseph 275
Klein Katherine J. 152
Kliemt Hartmut 225
Klingemann Hans-Dieter 21, 218, 219
Knutsen Oddbjørn 118, 120, 121, 169, 270
Kołakowski Leszek 54
Korasteleva Elena A. 24, 48
Korzeniowski Krzysztof 13, 177
Kostadinova Tatiana 131
Kotnarowski Michał 31, 34, 133
Kreuzer Marcus 48
Kreweras Germain 193, 270
Kriesi Hanspeter 120
Krok Dariusz 171
Krosnick Jon A. 161, 162
Krouwel André 43, 61, 253
Krugman Paul R. 244
Krupavičius Algis 24, 25, 47, 48
Kryszewski Grzegorz 75

Krzyszucha Grzegorz 202
Kuczma Kordian 57
Kuenzi Michelle 39
Kwiatkowska Katarzyna 147

L

Laakso Markku 86
Lachat Romain 23, 31, 33, 120, 160, 270, 192, 277
Lacy Dean 239
Ladd Jr. Everett C. 193
Lambright Gina 39
Landi Massimiliano 211
Lane Jan—Erik 24, 25, 34, 35, 48, 118, 140, 173
Lang Gladys 275
Lang Kurt 275
Langer Ana I. 155
Langley Ronald E. 257
Lass Jürgen 155
Lau Richard R. 212
Laurent Gilles 197, 204
Laver Michael 48, 78, 91, 118, 120, 270
Lavine Howard 130
Lawson Chappell H. 50
Lazarsfeld Paul F. 27, 129, 130
Leal David L. 169
LeDuc Lawrence 11
Lees-Marshment Jennifer 197
Leighley Jan 84
Lever Annabelle 74, 75
Levinson Harry 180
Levy Sheri 273
Lewis Amy 126
Lewis Paul G. 39
Lewis-Beck Michael S. 238, 246, 255, 258
Lickel Brian 126
Lijphart Arend 15, 62, 66, 75, 108, 117, 120, 131, 217
Likert Rensis 149
Lilleker Darren G. 155
Lindberg Staffan I. 39
Lin Yuan-Huei W. 199
Linz Juan J. 64
Lipset Seymour M. 36, 114—117, 119, 120, 126, 131
Lock Andrew 195
Locke John 137

- Lodge Juliet 252
Long Karen 172
Lord Robert G. 212
Lovelock James 260
Lowe Brian 196
Lower Norman 245
Luan Juan P. 245, 270
Lucardie Paul 43
Luckmann Thomas 168
Ludlow Chris 195
Lupia Arthur W. 237
Lupu Noam 195
- M**
- Macdonald Emma K. 197
MacInnis Deborah J. 195
Mackie Tom 24—26, 48, 115
MacKuen Michael B. 211, 240
Madrid Raúl 30, 79, 270
Magaloni Beatriz 108
Maguire Maria 115
Maier Michaela 155
Mainwaring Scott 24, 25, 30, 39, 44—
46, 49, 50, 86, 88, 110, 192
Mair Peter 24, 26, 30—36, 39, 42, 48,
49, 56, 67, 78, 79, 86, 91, 96, 98, 99,
117—121, 270, 276
Maj Przemysław 143
Malti Tin 273
Mancini Paolo 156
Mandl Harold J. 180
Mannheim Karl 162
Mansfeldova Zdenka 48
Manz Charles C. 151
Marcus George E. 125, 211, 240
Margolis Michael 147
Markiewicz Władysław 175
Markowski Radosław 33, 48, 69, 114,
253
Markus Gregory B. 212, 221, 238
Marsh Michael 187
Martin Aaron 160, 270
Mazur Marek 146
McAllister Ian 27, 101, 120, 155, 218
McCallum Robert C. 11
McCann James 50
McCubbins Mathew D. 237
McDonald Kristina 273
McElwain Kenneth M. 108
McGregor Douglas 151, 172
McGregor Ian 172
McKay David 173
McPhee William N. 129, 130
McQuail Denis 275
Medvic Stephen K. 12
Menelska-Szaniawska Katarzyna 225,
226
Messer Stephen D. 198
Michalak Bartłomiej 47, 99
Mieszczanek Anna 131
Migalski Marek 28
Mikułowski Pomorski Jerzy 274, 275
Millard Frances 189, 270
Miller Ross A. 75, 131
Miller Warren E. 26, 130, 188
Mishler William 189, 270
Mizrahi Kim 172
Montero José R. 175, 189
Montgomery Jacob M. 28
Moreno Alejandro 161, 270
Morris Dick 146
Mozaffar Shaheen 39
Munden Kenneth J. 180
Munro Neil 24, 25, 39, 44, 48, 49
- N**
- Nadeau Richard 130, 187, 189, 270
Najam Adil 260, 261
Neal Larry 244
Needham Catherine 196, 197
Nelson Don 145
Nelson Richard R. 34
Nelson Thomas 129
Nelson Todd D. 239
Nenovsky Nikolai 166
Neuman Russel W. 211
Neumann Sigmund 10
Neumayer Laure 253
Nevitte Neil 130, 187, 189, 270
NewComb Theodor 145
Newman Bruce I. 155, 194, 195
Newton Kenneth 141, 173
Nęcki Zbigniew 274
Nie Norman H. 27, 28, 178
Niedenthal Paula M. 212
Niemi Richard G. 11, 157
Nisbet Matthew C. 170
Niven David 212

Nixon Paul G. 146
 Noelle-Neumann Elisabeth 137, 138
 Nohlen Dieter 66, 72, 73, 108
 Nordhaus William D. 221
 Norris Pippa 11, 131, 141
 Nye Joseph S. 141
 Nystrom Leigh E. 125

O

Oakes Penelope J. 124
 Obstfeld Maurice 244
 Offe Klaus 116
 Ogburn William F. 247
 Ogu Michael I. 237
 Ordeshook Peter C. 233
 Owen Andrew 250
 Owens Chris 84

P

Page Benjamin I. 234
 Palmquist Bradley 187
 Pargament Kenneth I. 171
 Park Lora E. 103
 Park Whan C. 103, 195
 Parkinson Brian 107
 Payne Mark J. 78, 270
 Pedersen Mogens N. 24, 30, 38, 42, 48,
 86, 115
 Percy Larry 197
 Petrocik John R. 27, 128
 Pettai Vello 48
 Phillips Charles 233
 Picconi Laura 203
 Pickup Mark 139
 Pieńkowski Ryszard 238
 Pierson Paul 108
 Pilch Irena 168, 200, 202
 Pinkleton Bruce E. 210
 Pinkley Robin L. 199
 Pizzorno Alessandro 90
 Plummer Joseph T. 200
 Plutzer Eric 28
 Popkin Samuel L. 233, 234, 237
 Post Jerold 152
 Postmes Tom 123
 Potthoff Richard F. 30
 Powell Bingham G. 258
 Powell Eleanor N. 25, 39, 49, 83, 131,
 241, 242, 277

Power Timothy J. 131
 Price Charlton R. 180
 Przeworski Adam 48, 107
 Purvis Lynne J. 180
 Putnam Robert 141, 170, 174

R

Raciborski Jacek 13, 74, 238
 Rae Douglas 117, 119
 Rallings Colin 55
 Randall Vicky 87
 Rattinger Hans 56, 57
 Raúl Madrid 30, 270
 Redclift Michael 259
 Redlawsk David P. 211
 Rees Albert 247
 Reeshma Haji 172
 Reicher Stephen D. 124
 Reichheld Frederick F. 199
 Reid Anne 172
 Reif Karlheinz 251
 Renno Lucio R. 128
 Resnick David 147
 Reykowski Janusz 94
 Ridout Travis N. 212
 Riker William H. 233
 Rimal Rajiv 194
 Roberts Kenneth M. 37, 39, 48, 78,
 86, 270
 Robinson Sandra L. 180
 Roehling Mark V. 180
 Rohde David W. 193
 Rohmann Anette 212
 Rokkan Stein 36, 114—119, 126
 Rosas Guillermo 245, 270
 Rose Richard 24, 25, 39, 44, 48, 49, 115,
 120, 189, 270
 Rosenberg Larry J. 199
 Rosenstone Steven J. 55, 83
 Ross Mark 199
 Rossiter John R. 197
 Rothbart Murray N. 243
 Rousseau Denise 180, 181
 Rousseau Jean-Jacques 8
 Roussel Françoise 197, 204
 Rozenberg Olivier 253
 Rubin Kenneth T. 273
 Ruffin Paulette P. 199
 Runnalls David 260, 261

Rychen Dominiques 173
 Ryder Norman B. 162
 Römmele Andrea 116, 117

S

Saalfeld Thomas 189, 270
 Sabato Larry J. 210
 Sagarzazu Iñaki 56
 Salam Sabrina S. 151
 Salganik Laura H. 173
 Sanders David 101
 Santos Fabiano 189, 270
 Sartori Giovanni 9—11, 44, 107, 119
 Sasser Earl W. Jr. 199
 Sayarı Sabri 189
 Scammell Margaret 196
 Scarbrough Elinor 118
 Scarritt James R. 39
 Schedler Andreas 205
 Schein Edgar H. 180
 Scheufele Dietram A. 170
 Scheve Kenneth F. 256
 Schickler Eric 187
 Schlesinger Joseph 10
 Schloper John 199
 Schmidt Kay G. 195, 209, 210
 Schmitt Hermann 251
 Schmitter Philippe C. 90
 Schneider Helmut 197, 201
 Schumpeter Joseph A. 7
 Schwartz Shalom 166, 168
 Schwarz Norbert 235
 Skocpol Theda 15
 Scott John 236
 Scremin Gracieli 200
 Scully Timothy 24, 25, 30, 39, 50, 86, 110
 Searing Donald D. 178
 Sears David O. 161—163, 273
 Seemann Melvin 177
 Seng Yip Chun 211
 Shachar Ron 28, 29
 Shair-Rosenfield Sarah 24, 246
 Shamir Michael 44
 Shanks Merrill J. 130
 Shapiro Ian 215
 Shapiro Robert 178
 Shapiro Stewart 195
 Sharp Byron M. 197
 Sherman Steven J. 126
 Shugart Matthew S. 64, 72
 Shughart II William 230
 Sierakowski Sławomir 46
 Sikk Allan 30, 34, 43, 52, 96—98, 270
 Silke Adam 155
 Sims Henry P. 151
 Skarżyńska Krystyna 14
 Slim Randa M. 199
 Slovic Paul 192
 Smirnov Oleg 205
 Smith Gareth I. 201
 Smith Gordon 119, 120
 Smith Hedrick 193
 Smith Jeffrey 233
 Sniderman Paul M. 28, 129, 239
 Sobolewska-Mysłik Katarzyna 10, 53, 55, 258
 So-Jin Kang 172
 Sokala Andrzej 12, 99
 Sokół Wojciech 71
 Solley Charles M. 180
 Solon-Lipiński Marek 132
 Somers Margaret 15
 Sommerville Brian R. 125
 Sorauf Frank J. 192
 Southwell Patricia L. 84
 Spears Russell 172
 Spilka Bernard 171
 Spindler George S. 180
 Sprague John 29, 129
 Stangor Charles 192
 Stegmaier Mary 238, 246, 258
 Stehlik-Barry Kenneth 178
 Stein Robert 84
 Stern Eva 155
 Stets Jan E. 124, 125
 Stewart Marianne C. 101
 Stevenson Randolph T. 242
 Stokes Donald 26, 38, 130, 188, 256
 Strelau Jan 106, 123, 168
 Struthers John 237
 Sussman Barry 193
 Svåsand Lars 87
 Swanson David L. 156
 Szawiel Tadeusz 12
 Szczerbiak Aleks 253
 Sztompka Piotr 113

Ś

Śpiewak Paweł 133

T

Taagepera Rein 48, 72, 86
 Taggart Paul 253
 Tajfel Henri 123, 125
 Tavits Margit 39, 48, 49, 91, 270
 Taylor Michael 117, 119
 Tetlock Philip E. 239
 Thau Stefan 103
 Thoits Peggy 124
 Tillie Jean 179
 Timms Albert R. 209, 211
 Timpone Richard J. 254
 Tisak Marie S. 273
 Toffler Alvin 278, 279
 Tomaszewski Krzysztof 53, 54
 Tonander George R. 172
 Toole James 48, 49
 Tops Pieter W. 146
 Torcal Mariano 46
 Tóka Gábor 24, 47, 49, 129
 Trasher Michael 55
 Traugott Michael W. 84, 136
 Tucker Joshua A. 25, 39, 246, 250, 277
 Tullock Gordon 236
 Tulmy Judy 124
 Turiel Elliot 273
 Turner John C. 123, 124
 Turner Jeffrey 167
 Turska-Kawa Agnieszka 13, 21, 32, 34,
 55, 91, 92, 110, 115, 123, 141, 146,
 155, 170, 181, 200, 202
 Tversky Amos 192, 234
 Twenge Jean M. 103
 Tworzecki Hubert 49
 Tyszka Tadeusz 192, 234

U

Uhles A. Neville 126
 Um Nam-Hyun 210
 Urwin Derek 115, 120
 Uslaner Eric M. 170
 Uziębło Piotr 99

V

Valen Henry 26, 115
 van der Brug Wouter 162, 234

van Deth Jan 175
 van der Eijik Cees 234
 van Haute Emilie 40
 van Nijlen Daniël 174—176
 van Stiphout Sjef 179
 Vasali Zoltán 252, 253
 Vecchione Michele 168, 203
 Veiga Francisco J. 101
 Verba Sidney 27, 28, 175
 Verbeek Bertjan 61
 Vessenes Peter M. 195
 Vilarouca Márcio G. 189, 270
 Villalba Ernesto 174—176
 Visser Penny S. 162
 von Beyme Klaus 115

W

Wade-Benzoni Kimberly A. 181
 Ward Stephen J. 146
 Watanuki Joji 140
 Watson Ian 157—159, 270
 Wattenberg Martin P. 26, 120, 276, 277
 Weatherford Stephen M. 238
 Weil Frederick 175, 176
 Weisberg Herbert F. 157
 Welch Ivo 129
 Weldon Steven 46
 Welzel Christian 176
 Westholm Anders 175, 205
 Wetherell Margaret S. 124
 White Jon 196
 White Robert 173
 White Stephen 49
 Whiteley Paul 101
 Whitten Guy D. 241, 242, 258
 Wibbels Erik 37, 39, 48, 78, 86, 270
 Wiczorkowska Grażyna 126
 Wilkin Jerzy 215, 216, 229, 231, 235
 Willaime Jean-Paul 169
 Williams Bernard A. O. 125
 Wilner Ann R. 153
 Wilson Timothy D. 145, 224
 Wiszniowski Robert 32, 131, 254
 Wojtasik Waldemar 12, 51, 61, 62, 102,
 108, 110, 216, 219, 220, 238, 239,
 241, 247, 248, 250, 251, 278
 Wojtaszczyk Konstanty A. 175
 Wolfinger Raymond 83, 84, 192
 Wood Wendy 28

Wróbel Sylwester 13, 14
Wróbel Szymon 156
Wuthenow Robert 170

Y

Young Alistair 237

Z

Zaller John 27
Zand Dale E. 183
Zavala Andres A. 78, 270
Zbieranek Jarosław 82, 83
Zechmeister Elizabeth J. 245, 270
Zelikow Philip D. 141

Zielinski Jakub 49
Zimbardo Philips G. 203
Zingale Nancy H. 192
Zinnbauer Brian J. 171
Zoco Edurne 44, 45, 88
Zovatto Daniel G. 78, 270
Zukin Cliff 27

Ż

Żerkowska-Balas Marta 28
Żukiewicz Przemysław 47
Żukowski Arkadiusz 50, 66, 71
Żyromski Marek 131

Determinants of electoral volatility

Summary

The monograph takes up the issues of determinants of electoral volatility in reference to four groups of factors — that is, systemic, social, psychological, and economic. The opening chapter aims at introducing the reader with the issues of electoral volatility, where definitions of electoral volatility have been presented with regards to different research perspectives. With due attention to the specific character of the phenomenon, different methodological issues have been discussed, predominantly those concerning the indices of electoral volatility as well as dilemmas over their usage. Moreover, the chapter provides an analysis of electoral volatility in terms of democratic consolidation processes. Chapter one ends with critical analysis of operational and interpretative approaches.

The subsequent chapters discuss the groups of electoral volatility determinants. The first group comprises systemic factors that include both the shape of political system and institutional solutions at the same time functioning as its framework. Taking into account their range of impact on electoral volatility, the aforementioned areas provide an analysis of the following factors: political regime, political system, compulsory voting, incentives for electoral activity, the form of political party system, new parties, political polarization, forced electoral volatility, as well as electoral manipulation. The second group of determinants comprises social factors connected with the social structure where an individual functions, and which is a point of departure in making decisions, including electoral ones (socio-political divisions, politics directed toward the increased electoral participation, pre-election polls, Democracy 2.0, and political leadership). Psychological factors belong to the third group. However, they are viewed rather controversially in the literature on the subject as they mainly concern latent (hidden) variables, which are far more difficult to prove and, apart from that, it generates discussions that are hypothetical and dubious in nature. Within this area different factors have been analyzed — that is, axiology, civic competence, psychological contract, party identification, political branding, electoral uncertainty, and a negative election campaign. The next chapter deals with the analysis of economic variables which are expressions of distinct relations between economy and politics.

In terms of the analysis of relations between economy and politics that may occur essential for the electoral volatility, the analysis has been delineated in regards with the following theories and models: rational choice theory, public choice theory, constitutional economy, economic theory of democracy, a model of an investing elector, retro- and prospective voting. The economic factors that moderate electoral volatility have also been depicted in terms of the assumptions of the “New Politics” as well as mechanisms that govern the European Parliament elections. In the summary the author attempts at delineating connections between the presented and discussed in particular chapters of the book, groups of determinants and electoral volatility, with focus on the essential extent of the hypothetical character of the discussion, which however results from difficulties in their empirical verification. Aside from that, the author seeks for answers to questions on the stability of particular determinants in time and possibilities of their external influencing.

Les déterminants de la volatilité électorale

Résumé

La monographie traite du problème des modalités de la volatilité électorale par rapport à quatre groupes de déterminants : ceux de systèmes, sociaux, psychologiques et économiques. Le premier chapitre de l'ouvrage constitue l'introduction à la problématique de la volatilité électorale et se propose de présenter les définitions de cette dernière dans différents contextes scientifiques. Vu la spécificité du phénomène en question, il a fallu préciser les démarches méthodologiques, en présentant avant tout les indices de mesure de la volatilité électorale mis en application ainsi que les difficultés qui en émergent. La volatilité électorale a été également étudiée en fonction des processus de consolidation de la démocratie. Le premier chapitre se clôt sur la critique des approches dans le domaine des démarches à visée opérationnelle et interprétative.

Les chapitres suivants présentent l'analyse des groupes de déterminants de la volatilité électorale. Le premier groupe renvoie aux facteurs de systèmes comprenant à la fois la forme du système politique et les solutions institutionnelles constituant les limites de ce dernier. Les niveaux indiqués, par leur influence sur la volatilité électorale, impliquent l'analyse des facteurs suivants : le régime politique, le système électoral, le suffrage obligatoire, l'invitation à une activité électorale, le format du système de partis, de nouveaux partis, la polarisation politique, une volatilité électorale forcée et des manipulations électorales.

Le second groupe de déterminants est constitué par des facteurs sociaux conditionnés par la structure sociale où on observe le fonctionnement d'un individu et qui constitue souvent un point de repère pour la prise de décisions, y compris des décisions électorales (par exemple les divisions socio-politiques, la politique orientée vers la croissance de la fréquence électorale, les sondages avant les élections, la démocratie 2.0, *le leadership politique*). Les facteurs psychologiques constituent un troisième groupe important de déterminants. Dans la littérature, ils sont abordés d'une façon controversée, car ils concernent notamment des variables non observables dont l'accès est décidément plus difficile qu'à d'autres groupes de déterminants, ce qui donne lieu à des réflexions ayant un caractère d'hypothèses et de doute. Dans ce cas-là, des facteurs divers sont pris en compte : l'axiologie, des compétences de citoyen, le contrat psychologique, l'identification à un parti, la marque du parti politique, l'incertitude électorale, une négative campagne électorale. Le chapitre suivant est consacré à l'examen des variables économiques qui expriment des rapports entre *sphère économique* et *sphère politique*. L'étude de ces rapports censés jouer un rôle important dans le phénomène de la volatilité électorale, s'inscrit dans le contexte des théories et modèles suivants : la théorie du choix rationnel, la théorie des choix publics, l'économie constitutionnelle, la théorie économique de la démocratie, le modèle d'un électeur engagé, le vote rétrospectif et prospectif. Les facteurs économiques modérant la volatilité électorale ont été également présentés dans le cadre des principes de « La Nouvelle Politique » et des mécanismes réglant les élections au Parlement Européen. En guise de conclusion, l'auteure de cet ouvrage essaie de mettre en relief les relations entre les facteurs indiqués et étudiés dans les chapitres précédents et le problème de la volatilité électorale, tout en tenant compte d'un degré important d'hypothèse propre à ce genre de recherches et conditionné par des difficultés de vérification empirique. Dans sa conclusion, l'auteure s'interroge également sur la stabilité des groupes donnés de déterminants dans le temps ainsi que sur les possibilités d'une influence extérieure qu'ils subissent.

Chwiejność wyborcza należy do tych kwestii, na których coraz częściej koncentrują swoją uwagę badacze zarówno instytucji, jak i postaw oraz zachowań politycznych. Wzrost zainteresowania tą problematyką wiąże się z obserwowalnymi – zwłaszcza w ostatnim okresie – zmianami w relacjach wyborców z partiami politycznymi, które prowadzą do destabilizacji niegdyś stałych preferencji politycznych elektoratu i wzrostu poziomu *volatility*. Zagadnienie to nabiera szczególnego znaczenia w tzw. młodych demokracjach, w których występuje zjawisko „nadparlamentaryzacji” i „nadpartyjności” życia politycznego, partie zaś są słabo zakorzenione w społecznym otoczeniu i charakteryzują się niskim poziomem instytucjonalizacji, a wyborcy w niewielkim stopniu identyfikują się z nimi i często zmieniają swoje preferencje polityczne.

Ponadto, zgodzić należy się z autorką recenzowanej monografii, że w literaturze światowej brak jest kompleksowego kompendium wiedzy o chwiejności wyborczej, które syntetycznie ujmowałoby ustalenia doktryny. A trzeba przyznać, że w materii tej panuje chaos pojęciowy, [...] zróżnicowane są też interpretacje uwarunkowań i konsekwencji chwiejności wyborczej. Wszystko to przemawia za uznaniem zadania, jakiego realizacji podjęła się A. Turska-Kawa, za ważne, potrzebne i wzbogacające polską literaturę politologiczną.

*Z recenzji prof. dra hab. Andrzeja Antoszewskiego
(Uniwersytet Wrocławski)*

Więcej o książce

CENA 46 ZŁ
(+ VAT)

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-393-9